

Berthou-Kaledvoulc'h

KALEDVOULC'H
(ERWAN BERTHOU)
A Horsez BREIZ

Kevrin
Barzed Breiz
pe
Reizadur
ar Werzoniez vrezonég¹

¹ Embannet e oa bet al leorrig-mañ e 1912 e ti Champion, Pariz. Adembannet eo bet gand aotre hegarad an ti Stlakine.

Poatie, an I2ved a viz mê 1912.

Kenvreur ha kenvroad ker,

*Levez vraz am-eus bet o weled ho levrig war ar
werzenn e brezoneg an amzer-vremañ. C'hoantaad a ran
e ve prederiet ha heuillet ho kenteliou fur gand kalz a
lennerien, evid mad an oll ha brud on yez kaer karet.*

*Deoh a wir galon,
Emle ERNAULT.*

KEVRIN BARZED BREIZ

I

Petra eo eur Barz hag ar varzoniez

1. an ano a Varz

1. N'eo ket a-walh sevel gwerziou ha rimadellou evid beza eur barz. Red eo kaoud eun emskiant keltieg ha beza bleniet gand spered ar ouenn. Kement-mañ a zo bet diskleriet berr-ha-berr gand Yann ar Fustek (Lemenik) : *EurBarz, emezañ, a zo eur Helt emskianteg ha galvet.*

2 . Galloud a reer eta beza eur barz heb ober gwerziou. Galloud a reer ive ober gwerziou heb beza eur barz.

3. Gwechall goz, e-touez ar Gelted, pa oa birvidig ar spered keltieg, an darn-vuia euz ar re a zave gwerziou a oa gwir varzed.

4. Abaoe, pa'z eo bet eet da goll ar spered barzeg, ha zoken ar spered keltieg, ez eus dalhet da rei an ano a varz da veur a rimadeller ha ne oant ket dellezeg da zougen beh an ano kaer-mañ

2. An Awen

5. An Awen eo lodenn an oll menozhioù kaer a zo bet roet da beb krouadur o tond er bed hag a zo bet kresket gantañ e-pad e vuhez..

6. Peb den en-deus eun awen disheñvel diouz awen an dud all.

3. Ar Varzoniez.

7. Ar varzoniez ez eo an ijin-kaer e hall an den, drezañ, rei da anaoud d'an dud all e awen uhel gand sikour gerioù ar yez, da lared eo rei d'an dud all doare euz ar menozhioù kaer a zo kuzet en e spered.

4. Ar Barzoneger.

8. Ar barzoneger ez eo an hini a zo gouest da zevel barzonegoù, petra bennag na ouezfe ket lakaad aneze dre skrid.

9. Eun den diouizieg a hall beza eur gwir varzoneger. Gweled a reer bemdeiz mesaerien, micherourien, kouërien dizek, o sevel barzonegoù awenet kaer. Med mar deu gante da vad eur werzenn bennag, pe eun nebeud gwerzennoù zoken, ral ez eo gweled o barzonegoù divlamm penn-da-benn, dre ma vank deze ar ouiziegez.

5. Ar Werzoniez.

10. Ar werzoniez ez eo an ijin-kaer a ro d'ar menozhioù barzeg eur gempennadurez, eun hesoniez disheñvel diouz hini ar homz-plêñ hag a zo reizet gand lezennoù diouti heh-unan.

6. Ar Gwerzonier..

11. Ar gwerzonier ez eo an hini a zo desket d'ober gwerzennou reizet gand lezennou ar werzoniez.

12. Ar varzoniez hag ar werzoniez a zo eta disheñvel.

13. Eun den gouizieg a hall ober gwerzennou reiz, hervez lezennou ar werzoniez, heb beza dellezeg da zougen an ano a varzoneger ma n'ez eus ket ennañ awen eur barzoneger..

14. An hini n'eo ket ganet barzoneger ne vezo biken barzoneger, kaer en-devo poania war ar vicher.

7. Ar Varzoniez Pobleger.

15. . Ar varzoniez ne vez ket reizet gand lezennou ar werzoniez a vez anvet ar varzoniez pobleger. Homañ ne gav he leh nemed el Lizeradur pobleger.

8. Ar Varzonlez Uhel.

16. Pa vez reizet ar varzoniez gand lezennou ar werzoniez, ar varzoniez a gemer he leh e-barz al Lizeradur uhel.

17. Ar skrivagner a zo awenet kaer hag a zo gouizieg war lezennou ar werzoniez, a zo gouest da labourad war ar werzoniez ha d'ober barzonegou meur.

9. Ar Barz.

18. Eur Helt hag en-deus, war eun dro, emskiant eur barz, awen eur barzoneger ha gouiziegez eur gwerzonier a zo gouest da honid brud kaer ar varzed koz. Da henez e heller rei an ano a varz. Rag henez a gav en donder e awen, en elfennou e galon hag en ijin e spered ar geriou a zo gouest d'ober d'an dud all santoud pezh a zant eñ e-unan. Barreg eo da lakaad ar mor da drouzal, an avel da hweza, an douar da grena, an evned da gana, an dour da redeg.

19. Ar Vreiziz — evid lavaroud gwir, ar Gelted oll - a zo, ar peurluvia, ganet gand eun awen barzoniell. Pezh a ra dienez da veur a hini ez eo ar ouiziegez hag ar studi, evid beza, war eun dro, barzonegerien ha gwerzonerien a dalvoudegez.

II

Savidigez ar werzenn

1. Ar Werzenn

20. Ar werzenn a zo eun aroudennad geriou stag an eil ouz egile gand eur seurt kan-koroll reizet hervez eun nebeud lezennou a vezo komzet anezo amañ pelloh.

21. Ar werzenn a zo eta eur seurt kan.

22. Evel ar zonadur, ar werzoniez a dle beza savet evid beza selaouet ha nann evid beza sellet.

23. Eur werzenn greet mad a dle ober plijadur da skiant ar hleved.

24. Al liver a dle labourad evid ar gweled, ar sonader hag ar barz a dle labourad evid ar hleved.

2. An taol-mouez

25. En peb ger, sellet ennañ e-unan, distag diouz geriou all ar frazenn, ez eus eun taol-mouez.

26. Med pa zeller ouz ar ger e-barz ar gomz, da lared eo hag eñ stag ouz ar geriou all, an taol a hell cheñch a leh.

3. An Taol Komz-Plên.

27. E-barz ar homz-plên e kaver taoliou anvet taoliou

komz-plên

4. An Taol Kan-Koroll.

28. E-barz ar werzenn e kaver taoliou anvet taoliou kan-koroll, pe taoliou barzoneg hag a zo disheñvel diouz re ar homz-plên.

29. E-barz ar frazenn-mañ :

Nag a blijadur am-eus o tibri bara !

e kaver taoliou war ar gerioù *plijadur, tibri, ha bara*, med n'ez eus ket etreze eur han-koroll ha kaer he-deus ar frazenn-ze kaoud daouzeg sillabenn, evel an hini a zeuio amañ war-lerh, n'ez eo ket eur werzenn. Komz-plên ez eo, netra ouspenn.

30. Setu amañ ar frazenn-all a zo enni ive 12 sillabenn :

Ya, deom oll d'an iliz 'vid azeu!l Doue.

Hogen homañ a zo eur frazenn gwerzennet. Ar skouarn a ra raktal disheñvelidigez etrezi hag eben.

31. Setu amañ eur frazenn all a zo enni ive 12 sillabenn :

Arzur, roue kadarn, te n'out ket c'hoaz maro.

Er homz-plên setu amañ peleh ema an taoliou :

*Arzur, roue **kadarn**, te n'out ket c'hoaz **maro**.*

Hogen an taoliou a cheñch a leh pa lavarere ar frazenn-ze evel gwerzenn :

*Arzur, roue **kadarn**, te n'out ket **c'hoaz maro**.*

5. An Arzav

32. Peb sillabenn a dle beza sellet evel eur gammed. E-

barz ar werzenn a zo aze uhelloh ez eus eta 12 kammed. Hag evel ma weler, darn a zo hir, darn a zo berr. War ar hammejou **zur, darn, c'hoaz, ma**, e chomer pelloh eged war ar re all.

33. Ar zillabenn hir a vez anvet arzav.

34. Seul vui e vez arzaviou hir e-barz ar werzenn, seul vui a arzaviou a vez enni, ha seul astennetoh en em gav ar werzenn-mañ en lavar.

35. Setü amañ diou werzenn ; an hini genta a vez lavaret eun hanter buannoh eged an eil dre ma'z eus nebeutoh a arzaviou enni ha dre ma'z eo berroh an arzaviou :

Enebourien Arzur, kerzet oll d'ar maro.

Arzur, Roue kadarn, Arzur, n'out ket maro.

6. Ar Rann.

36. Ar rann ez eo an troh greet e-barz ar werzenn goude eun nebeud sillabennou evid merka ar han-koroll.

37. E-barz ar werzenn-mañ, a zo enni 12 kammed, ema ar rann goude ar c'hwehved kammed :

6 + 6 *An noz ive, siwaz ! a zo war ma halon. J*

AFFRENNOU (Taldir.)

38. Setu amañ diou werzenn a 10 kammed ; e-barz an hini genta ema ar rann.goude ar bevarved kammed, hag e-barz an eil er rann a zo goude ar hwehved :

4 + 6 *'Mesk au deliou, / al laboused laouen.*

6 + 4 *A vouskane flour-flour / o hanaouenn.*

LEC'HIVIEN .

39. E-barz ar werzenn all-mañ, 10 kammed enni ive, ar rann a zo goude ar bemped kammed.

5 + 5 *O ti binniget, / ti ma herenl koz !*

TALDIR.

40. Galloud reom lared ez eus evid ar gwerzennou a 10 kammed tri leh da lakaad ar rann : goude ar bevarved kammed, goude ar bemped hag goude ar hwehved.

41. E-barz ar werzenn a 12 kammed hag e-barz ar re a 13, 14 15 n'heller kaoud diou rann.

42. Rei a refom amañ eun nebeud skweriou euz ar werzenn a 12 kammed a zo greet kalz a implij anezi. Merket ez eo ar rannou hir hag ar rannou berr.

6 + 6 *War galon / ma mamm Breiz / me a fell din / mervel.*

8 + 4 *War galon ma mamm Brei-lzel / me a varvo.*

4 + 4 + 4 *O Breiz-lzel /, war da galon / 'fell din mervel.*

3 + 5 + 4 *Evidout, / Breiz-Izel / ma mamm /, me a varvo.*

2 + 6 + 4 *O Breiz ! / me a fell din mervel / war da galon.*

3 + 3 + 6 *Breiz-izel, / evidout / me a garje mervel.*

6 + 6 *Felloud / 'ra din / mervel / evid / ma mamm / garet.*

6 + 3 + 3 *Felloud / 'ra din / mervel / evid Breiz / ma mamm-vro.*

43. Diwar kement-se e weler ez eo posubl kaeraad ar werzenn, unvani ar gerioù hag ar han-koroll gand ar menoz en eur dilehia ar rannou.

7. Ar Henganerez.

44. Ar henganerez ez eo donedigez an hebeleb son war-lerh eun nebeud kammejou.

45. Ar henganerez a zo, koulz lared, hualou a vez lakaet d'ar gwerzennou evid staga aneze an eil ouz eben.

46. An hualou-ze, a roim deze an ano a glotennou.

47. Daou seurt kenganerez a hall beza er gwerzennou : ar henganerez lost, a zeu e diwez ar werzenn, da skwer :

*Trehi warnañ den n'hen **gallo**,
Na Saoz, na Roman, na **Gallo**.*

E.B.

hag ar henganerez kreiz - pe a ziabarz — a zeu e diabarz ar werzenn, da skwer :

4 + 7 pe 4 + 3 + 4

*Lemenig **veur**, bez ganim 'barz an **eurvad**,*

4 + 7, pe 4 + 3 + 4

*'Barz ar **glahar**, 'barz ar **peuh** hag an **argad**.*

Komz a refom pelloh euz ar henganerez kreiz bet ar hiz anezañ e-touez ar Vretoned koz, hag ar hiz anezañ c'hoaz e Bro-Gembre.

48. Ar henganerez-lost a deu d'e goulz da lakaad ar gwerzennou da gengana an eil gand eben, diou-ha-diou, pe teir-ha-teir, pe unan gand an hini a zo war-lerh an hini dosta.

8. Ar Hlotennou.

49. Ar hlotennou a ziaavêz a zo eta pe klotennou plên, pe klotennou kroaziet.

50. Klotennoù plên :

*Amzer goz, o amzer zantel !
Neuze 'weled, e Breiz-lzel
E peb koad, kana an evned
E peb kêr kana ar Varzed.*

BRIZEUG

*Peb mamm a lavar memez tra :
Bezit unanet ha netra
Ne zeuy a-benn d'ho tismantra.*

E.B.

51. Klotennoù kroaziet:

*Mêz ar houin, o kleze dir
On tadou ar Vretoned !
Tan ha gwad ! brezel ha tir !
War ar bed ah-eus renet.*

TALDIR

*On hro a zispak he douster
Etre ar mor hag ar mene ;
An êr zo leun deuz heh ene
Treh d'ar gozni ha d'an amzer.*

E. B.

9. Pinvidigez ha Paourentez ar Hlotennerez.

52. Ar hlotennerez a dle beza pinvidikaet kement ha ma heller.

53. Ar hlotennerez a vez paour pa vez e-barz ar hlotennoù eur vogalenn hepken o kengana euz eur werzenn d'eben :

*Stourmi outañ den ne raio,
Na Saoz na Roman na Gallo.*

54. Ar hlotennerez a vez pinvidig pa vez harpet ar vogalenn gand eur gensonenn :

*Den na daol lagad war he **zro**
Pa n'intent den yez koz he **bro**.*

QUELLIEN

55. Ar hlotennerez a vez pinvidig kaer pa vez daou zon o kengana:

Da veuleudi, lann aour-**melen**
A-raog diston war va **zeleenn**.

T. AR GARREK

56. Beza e vez pinvidig-mor pa vez daou zon, harpet gand an heveleb kensonenn o kengana :

*Stourmi outañ den n'hen **gallo**,
Na Saoz, na Roman, na **Gallo**.*

pe c'hoaz:

*Da gaerder atao a **ganin**,
Tra vo mouez ha buhez **ganin**.*

T. Ar GARREK

57. Er werzoniez halleg ez eo difennet lakaad da gengana daou verb, daou ano-gwan, daou ano-kadarn dre ma'z eo re êzet ober kement-se. Med mad ez eo lakaad da gengana eur verb gand eun ano, pe eun ano gand eun ano-gwan.

58. Mad e vefe heuill al lezenn-ze er werzoniez vrezonieg rag ar barz, pa renk klask klotennou dibabet mad, da laroud eo klotennou pinvidig kaer pe pinvidig-

mor, a wel neuze e venoziou o ledannaad ha menoziou nevez, zoken, o tiwan en e spered.

59. Er barzonegou galleg ar brudeta hag ar gwella, e weler dalhmad ar haerra menoziou o tond gand ar pinvidika rimerien.

60. An darn-vuia euz ar werzonerien vreizad a hirie ne zellont ket tost a-walh ouz ar hlotennerez. Tra-walh ez eo gante lakaad da gengana : **bro** gand ano ; **arvor** gand **fulor** ; **amzer** gand **ker** ; **kemeret** gand **karet** (daou verb) ; **fo** gand **kolo** : teñ**val** gand **chiminal** ; **mad** gand **breizad** ; an **de** gand **beure** ; **telegg** gand **biken** ; etc.

61. Ne dleer ket lakaad da gengana daou her hag o-deus an heveleb gwrizienn : **hir** gand **menhir** ; **mad** gand **c'hwez-vad**, hag all.

62. Hogen mad eo lakaad da gengana : **tremene** gand **mene** ; **run** gand **kurun**, **argad** gand **daoulagad**, **telegg** gand **melen**, hag all.

10. Ar Henzonez.

63. Ar henzonez eo donedigez an heveleb lizerennou pe sillabennou e diabarz ar werzenn :

*Ar Vreiziz, a-viskoaz da viken,
A zo digabestr ha divlamm.*

E.B.

'Vel eur vagad vraz a varo 'valeonl var an Arvor.

TALDIR.

Daoulagad lemm livriz 'vel lano eul lenn lor.

64. N'eo ket posubl rei lezennou war pezh a zell leh ar rannou, an arzavioù hir pe verr, na war ar houlz hag al leh da implija ar henzonerezh. Ar gwella barner ez eo ar barz eñ e-unan. Dezañ da houzoud (hag e ra ze koulz lared heb gouzoud dezañ) penaoz oberi evid displega e venoz kaer pe e venoz fentuz evid ar gwella.

65. Kement-mañ n'ez eo ket micher ar gwerzonier hepken, beza ez eo, dreist-oll, hini ar barzoneger awenet.

66. Er werzenn vrezoneg ez euz sillabennou hir ha sillabennou berr, evel m'on-deus gwelet ; hogen n'ez euz ket a zillabennou mud evel en galleg.

67. Pa zeu diou vogalenn d'en em heuill e tleer niveri daou zon : pluenn = plu + enn ; koloenn = kolo + enn ; darhai = darha + i.

68. Daou zon a zo c'hoaz pa'n em gav eur son daou-unanet e kichenn eur vogalenn: Kanaouenn = kana + ouenn; dihaoui = dihaou + i ; glaoua = glaou + a.

69. Meur a zon daou-unanet a zo e brezoneg, da lared eo daou zon teuzet a-gevred da ober eur zillabenn : aou, ua, ae, uo, eui, oua, etc.

11. Gwaskedigez ha Strizidigez.

70. E-barz ar gomz e tistager meur a vogalenn ha meur a zillabenn ; gwaska 'reer ive meur a her, pe staga gerioù etreze, bete ma chom sklêr a-walh ar frazenn.

71. Er skritur plên hag er werzoniez ne dleer krenna na gwaska nemed an nebeuta ma heller.

72. Setu amañ eun nebeud skweriou 'leh ma weler krenna pe e penn, pe e lost ar ger, pe lemel ar geriouigou a hag e a-zirag ar verbou, pe c'hoaz krenna eur ger pe eur zillabenn a-bez.

'Vel eur person ez eo disket (e lemmet)
O dihun 'ta, koantiz Arvor. (e)
Setu 'n em werzet Tina goant. (e)
'Vel m'eo an heol benniget sklêr ! (e) (a)
E-barz an tour 'vrall ar hleier. (e)
Paotred Breiz 'zo kaled o fenn. (a)
Peleh 'out o vond 'vel eun dall ? (ez) (e)
Keit 'vo kerreg war aod ar mor (ma)
'Kano 'r barz koz war dreuz e zor (e) (a)
N'eus ket eun all war an douar (ez)
Talvoudeg da skoulm' he botou (a)
La(va)ret bo pater 'raog mervel (a)
Bugale Breiz 'gar o bro (a)

12. Al Lehdilehia.

73. Eur yez lehdilehia eo ar brezoneg, evel al latin hag ar gregach, hag el lehdilehia-ze ema ar peb brava anezi. Galloud a ra eta ar barz ober gand an dro-ze, gand na ray ket a-dreuz.

Lar din, anaoud a rez ar vro
Leh, war ar garreg, sao dero.

Heb al lehdilehia 'vez laret:

Leh sao dero war ar garreg.

74 Ar werzonerien ne dleont ober implij nemed an nebeuta ar gwella euz ar waskedigez hag ar strizidigez. Dleoud 'reont ive beza war o evez oh implija al lehdilehia. Deze da ziwall na vefe kavet losk o labour

13. Meskerez ar Yezou

75 Ar gwerzonier a zav eul labour en unan bennag a yezou Breiz, Kerne, Leon, Treger, Gwened, a zo aotreet da veska en e yez eur ger bennag euz ar yezou all. Evel-se arrufer, tamm-ha-tamm, da unani yezou Breiz, da vihanna yezou Treger, Leon ha Kerne.

III

Niver ar Hammejou

76. Kaoud a rer er werzoniez vrezonég gwerzennou a beb ment, da lavaroud eo, a beb seurt niver kammejou

77. *Gwerzennou a eur gammed pe diou* ne vezint kavet nemed mesket gand gwerzennou hirroh.

78. *Gwerzennou a deir gammed* a vefe re verr d'en em heuill dalhmad, nemed eur c'hoari a vefe, med galloud a reont mond a-gevred gand gwerzennou hirroh :

4 *Goude genel*

4 *Eo red mervel*

3 *Bez teñvel*

3 *Leh kavell.*

CUILLANDRE (Glanmor)

79 *Gwerzennou a beder gammed:*

4 *O Rreiz-lzel,*

4 *Douar zantel,*

4 *O kaerra bro !*

4 *'Vid da zevel*

4 *Fell din mervel*

4 *Ive d'am zro.*

VALLÉE (Abherve).

Gand ar c'hweh gwerzenn-mañ e heller ober diou werzenn a 12 kammed, rannet mad ha klotennet mad ive :

12 *O Breiz-lzel, douar zantel, o kaerra bro !*

12 *'Vid da zevel, fell din mervel ive d'am zro.*

80. *Gwerzenuou a bemp kammed a vez kavet nebeud, nemed mesket e vefent gand gwerzennou all.*

5 *O mor ! o mor braz !*

6 *Tro va bro, gouriz hlaz ;*

5 *Rouanez dispar*

5 *Kompez o voudal,*

6 *Eonennuz o trouzal,*

5 *O mor me da gar.*

CUILLANDRE.

81. *Ar gwerzennou a hweh kammed, gand ma vez berr ar strollad, a hall beza implijet d'en em heuill.*

6 *Ar bed-all, a larer*

6 *A vo d'an dud dister,*

6 *D'ar re baour a spered :*

6 *Nag a dud vo salvet !*

PROSPER PROUX.

82. *Gwerzennou a zeiz kammed :*

7 *Me zo eur bugelig paour*

4 + 3 *O hirvoudi gand enkreuz ;*

4 + 4 *Kollet am-eus gwasoh 'vid aour,*

4 + 3 *Kollet am-eus ma heiez.*

TALDIR .

83. *Ar gwerzennou a eiz kammed a zo e-touez ar re ar muia implijet. Gant ar re-mañ e heller ober gwerziou ha soniou deut mad heb meska aneze gand re all hag heb skuiza ar hlevour.*

4 + 4 *Al louarn koz bremañ zo pell,*

5 + 3 *A gollas e lost er brezel.*

8 *Setu Alanig ar bourdou*

3 + 5 *Da brezeg 'eneb al lostou*

PROSPER PROUX

4 4 *Arruoud 'rey ive da dro,*

4 + 4 *'Vel arruas hini Kêr-Iz ;*

4 + 4. *Tostaad a ra Êl-ar-Marô.*

5 + 3 *Kêr an techou fall, o Par-Iz !*

E.B.

4 + 4 *Daoust vo d'ar boan, daoust d'ar maro*

4 + 4 *Daoust d'ar gevier, daoust d'ar hañvo,*

5 + 3 *Treh da drouz ar bed milliget,*

4 + 4 *Youhadenn Breiz 'zavo bepred.*

YANN AR FUSTEK.

84. *Gwerzennou a nao gammed :*

5 + 4 *Pa oa paotr Lez-Breiz e ti e vamm*

4 + 5 *En-devoa bet eur pebez estlamm.*

BARZAZ BREIZ.

85. *Ar gwerzennou a zeg kammed a zo, evel ar re a eiz kammed, e-touez ar re ar muia implijet an deiz a hirie.*

4 + 6 *Dreist ar mor braz du-ze, er gwagennou,*

4 + 6 *Me gleo hirio son klemmuz ar glazou...*

4 + 6 *Petra, Euziz, petra ra deoh gouela ?*

4 + 6 *Perag ken trist ar halonou brema ?*

Klaoda AR PRAD

5 + 5 *O Douzder ma zi, bvihannig ha kloz*

5 + 5 *Kuzet mad e-kreiz meenziou Kerne !*

5 + 5 *'Uz dit e hirvou, en deiz hag en noz*

5 + 5 *Eun êzenn glouar a zoug mil ene.*

TALDIR

4 + 4 + 2 *Keltia goz a gan e zon em hreiz ;*

2 + 6 + 2 *O joa ! n'ez eus 'med eur galon, eur*

feiz,

3 + 5 + 2 *En Kymru, Skos hag Iwerzon ha Breiz.*

E.B.

86 Ar *gwerzennou a eunneg kammed* n'int ket nemeur implijet nemed mesket gand re-all.

87 Ar *gwerzennou a zaouzeg kammed* a zo ar muia implijet hirie gand ar re a eiz hag a zeg kammed. Evel ar re-mañ o-deus eur han-koroll hag a zo deread.

88. Dre ma heller ranna ar werzenn a 12 kammed e meur a stumm, evel ez euz bet gwelet uhelloh, niv. 44, ar gwerzonier gouizieg a zo gouest da gaoud meur a dro, well pe welloh, da zisplega e vennoz pa ra implij euz ar werzenn a zaouzeg kammed.

6 + 6 *Mouezig flour an avel / a voud 'mesk an deliou,*

6 + 6 *Richan al laboused / a strink 'touez ar brankou ;*

6 + 6 *Ar mor zeblant kanañ / 'n eur lipad ar bili,*

6 + 6 *Ar hloh a zon en tour / O ! na pebez dudi !*

LEC'HVIEN

89. Na pebez dudi ive selaou ar gwerzennou kaer-ze ! Setu aze peder gwerzenn hag o-deus eur han euz ar haerra. Perag ? Abalamour ma'z int rannet gand eur barzoneger awenet, en eur stumm dispar, evid rei doare e vennoz. Rag n'ez eo ket a-walh deze beza rannet 6 + 6, rannet int, kentoh, evel-henn :

8 + 4 *Mouezig flour an avel / a voud / 'mesk an deliou,*

8 + 4 *Richan al laboused / a strink / 'touez ar brankou ;*

6 + 6 *Ar mor zeblant kanañ / 'n lipad ar bili,*

6 + 6 *Ar hloh / a zon / en lour / O ! na pebez
dudi !*

E tu-bont d'ar rannou braz, taolit evez ouz ar rannou
bihan, ha sellit pegen disheñvel eo kan koroll an taeir
gwerzenn diweza : eur burzud evid ar hleved !

90. *Ar werzenn a zaouzeg kammed* en em vesk brao
gand an hini a eiz kammed :

4 + 8 *En lez Arzur, / dirag marheien / didrehuz,*

4 + 4 *Gwisket en dir / ha lugernuz,*

6 + 6 *E kanis Breiz / ma bro /, gand eur vouez
kalonuz.*

E.B.

91. *Ar werzen a drizeg kammed* a zo bet impliet
meurbed gwechall. Bet eo ive implijet gand ar varzed
pobleg e-kerz an naontegved kantved.

7 + 6 *Deut-hu ganin koantennig, / deut-hu ganin d'am
zi,*

7 + 6 *N'e-po mann d'ober bemdeiz, / bemdeiz 'med
komandi .*

Yann ar GWENN.

92. *Ar werzenn-mañ* a zo mad da implija evid displega an
darvoudou kaer. Hogen n'eo ket ken gwenv hag an hini a
zaouzeg kammed.

7 + 6 *Pa beurnijas e ene 'meaz e gorv d'an ifern*

? *Ar c'hweh Chouan a oa pell euz a Vilin-*

Hilvern ;

7 + 6 *Pell euz a Vilin-Hilvern, war zu Koad ar
Roue*

7 + 6 *Evid konla d'o breudeur e oa veñjet o re.*

TALDIR

93. Gwechall e reed c'hoaz implij euz gwerzennou a 15, 16, 17, 18 hag 20 kammed. Ar hiz aneze a zo peurgollet ha ne weler ket e vez ezomm ebed da nevesaad ar hiz-se.

IV

Strolladennou

94. Eur barzoneg a hall beza greet en eur pennad hepken pe gand eun nebeud pennadou a heveleb hirder, anvet strolladennou. Kavet e vezo amañ war-lerh skweriou a beb seurt strolladennou.

95. *Koubladenn*. Diou werzenn peb strolladenn a zo klotennet etreze :

*Ouz taol 'oa c'hoaz tud an eured,
Broudig an dall pa'z eo klevet ;*

*Gand e gi, ar baleer-bro,
O pateri ouz an treuzo.*

*— Dall ha daonet ! an aluzon
Az-po mar kanez dim eur zon.*

*E skuill 'n e zorn gand pep hini,
Krog an diskan war leur an ti.*

QUILLIEN

96 *Triadenn*. Teir gwerzenn peb strolladenn a zo klotennet etreze :

*Piou lavar 'vezo ar galleg
A dreho war ar brezoneg,
War an derv kaled, an haleg ?*

*Beo mad eo spered on zadou,
Ha keit hag ar bed e padou,
Rag mui hen karom 'vid madou.*

LUZEL.

*War an telennou koz 'm-eus trohet ar
herden,*

*Kerden dir zo war beb telenn :
An dir gwenv ha krenuz ne dorro birviken.*

*Er yez komzet gand ho kouenn-dud
O c'hwi pere a zav hirie deuz an argud,
Kanet evid sevel ho prud.*

*Kalon ! war zao ! Breiziz ! tra-walh skuilla
daero !..*

*Pa zeuio an amzer haro,
O Telenn dir, lugern e-touez dir an Armo !
Olier SOUVESTR.*

97. *Pevaradenn. Ar hlotennou a hall beza plên, pe
kroaziet :*

*Petra 'zo neve e Kêr-Iz,
Ma'z eo ken foll ar yaouankiz !
Ma klevan-me ar biniou,
Ar vombard hag an telennou !
Olier SOUVESTR.*

*Eun amzer a zo bet ha na vije klevet
On touez nemed yez Breiz : war ar mêz 'vel en
kêr ;*

*Oll komzem ar yez koz gand on zadou komzet
En Gwened, en Kerne, Leon ha Landreger.*

LUZEL.

pe hoaz : .

Ahane 'weler ar mor glaz

*Oh eoni war ar herreg,
Ar parkeier gwer ha gwezeg,
Bete kein Bre, ar menez kraz.*

E. B.

98. *Pempadenn.* Amañ 'heller adarre klotenni plên pe en kroaz :

*Ar bed a zo eur skeudenn dremenuz
Hag eun draounienn a enkreziou.
Mousc'hoarz ar joa, daerou 'n Ankou*

klemmuz,

*Liez a zo aroueziou touelluz :
N'eus netra wir 'med an Neñvou !*

TALDIR.

*Dirag spered on Gourdadou,
A heuill a'nom dre-oll a-dreuz ar*

hantvejou,

*Uz d'eur menhir gwir arouez an Hirbad,
An oll Varzed, en eur bodad,
O-deus savet o dorn, prest da skuilla o*

gwad.

E. B.

99. *C'hwehadenn.* Amañ ar hlotennou a hall beza ive staget plên pe kroaziet a-dost pe a-bell :

*Eur zoñj eo kement se bremañ ;
Na ton na zon, mui na glevan,
An ti koz paour a zo deut mud ;
Beteg ar skrill a zo tavet,
Maro gand riou 'n korn an oaled.
Ha me ne glevan ken kammed
Nemed mouez kri an avel-yud.*

Erwan AR MOAL.

100. Strolladennoù all: *Seizadenn, eizadenn, naoadenn, degadenn* : Er strolladennoù-mañ ive, ar henganez a hell beza lehiat en peb seurt giz :

Eizadenn:

*Koz eo va gouenn evel ar bed
Uhel he fenn 'barz an Anken !
Gortoz a ra heb aon ebed.
Ar boan a zo he flanedenn !
Aboe ma'z eo mibien Gomer
Pellaet an eil diou egile,
Daou vrak eur wezenn a weler
O skuilla disheol war Mein Be.*

ABALOR.

V

Barzonegou a stumm digemmuz

101. Er werzoniez vrezonég ne gaver ket barzonegou a stumm digemmuz evel er werzoniez halleg.

102. Koulskoude e weler bremañ barzed o sevel barzonegou war skwer an doare galleg a vez greet « Sonnet » dioutañ.

103. Er barzoneg-mañ ez eus pevarzeg gwerzenn : daou strollad a beder gwerzenn ha daou a deir gwerzenn.

104. Ar hlotennerez a dle beza plên pe groaziet nemed eo red kaoud heveleb klotennou e-barz an diou bevaradenn euz an eil d'eben, ha kaoud ive heveleb klotennou e-barz an diou driadenn euz an eil d'eben.

105. ***Tristidigez.***

Abardaeziou ken kaer a wechall, d'ar zuliou

a

Pa'z eem en eur huñvreal a-dreuz ar prajou glaz,

b

Er gwenodennou sioul, hag e-kreiz ar hoajou,

a

En eur zoñjal ennoh, va glahar a zo braz.

b

Dre druez, en em guzit dirazon, bokejou.

a

Hag ar gwel ahanoh hepken, bremañ, va glaz ;

b

Lugernit 'vid an neb ne skuill ket a zaelou,

a

Va lezit da ouela va mignonez, siwaz !

b

Heol skeduz, en em guz a-zindan eur goabrenn,

c

Grilled ha laboused, lezit ho kanaouenn,

c

P'em gweloh o tremen, va halon rannet oll.

d

E-leh eun amzer gaer, e-leh al levenez,

e

D'am spered, d'am halon leun a dristidigez,

e

E plij eun amzer du gand eun avel diroll.

d

Per PRONOST.

106. Skwer urz ar gwella klotennerez evid ar
« sonnet » galleg :

Kenta strollad : A B B A

eil strollad : A B B A

teirved strollad : C C D

pederved strollad : E D E.

107. Eur re bennag ne heuillont ket tenn lezenn ar
hlotennerez evel m'ema uhelloh hag a lak klotennou
disheñvel en diou bevaradenn euz an eil d'eben.

108.

Enez Eusa.

*E-kreiz mor brumennuz an haníerno, kollet
Enez Eusa, enez an euzusted evel
En eur havell a hun... heb arzao luskellet
Gand hrozmol ar hoummou ha yud gouez an
avel.*

*'Mesk ar reier, a nij 'uz d'ezo morvrini
E vev paotred hardiz, heb aon rag an arne,
Ha merhed koant ha fur, med leun a velkoni
Ha gand broud an anken strafuilet o ene.*

*Rag tro war-dro dezi ar morgwragez daonet
A vouskan hag a chalm dre zellou entanet
O halonou da galz euz he mordeidi.*

*Pere, eun deiz pe zeiz, en em daol, gand dudi,
'N o divrec h 'vid gelloud (hervez an danevell)
Tañvaad eur pennadig d'o harantez marvel.*

MATHALIZ.

VI Kenganerez a-ziabarz

1.—109. En tu-hont d'ar hlotennou a-dreñv implijet hirie, on tadou koz a ree implij euz ar hlotennou kreiz hag euz ar hensonerez.

110. Setu amañ eur skwer tennet dious *Levr du Kêrvarzin* (Bro Gembre) a zo unan euz ar hosa dornskridou bet miret dim a-dreuz an amzer :

*Rac deu **ur** in eu **tur** y tirran*

*Rac **Errith** a **Gurrith** y ar welugan*

Mein winev in diheu a dygan

*Moch **guelher** y niuer gan Elgan*

*Och oe **leith** maur a **teith** y deuthan.*

111~ En Bro-Gembre e kaver c'hoaz ar hiz koz beo-birvidig.

2. Ar gynghanedd er werzoniez kembraeg.

112. Ar Gembreiz a halv cynghanedd an hual a zo lakeet da izili ar werzenn gand ar henganerez pe gand ar henzonerez ; pe c'hoaz gante o-daou a-gevred.

113. Beza ez eus, hervez an Ao. Loth, daou seurt cynghaneddion : ar *gynghanedd odlsain*, a lak diou vogalenn a-gevred gand eur zon hepken, hag ar *gynghanedd proest* a zo disheñvel ar vogalennou enni hag ar hensonennou heñvel e derou ar ger pe memez e-barz ar ger a bez.

1.114. Cynghanedd odlsain. Bez' ez eus daou seurt diouti :

a) 115 *Ar gynghanedd sain rywiog*, greet gand kenganerez etre diou glotenn a-ziabarz, hag, en tu-hont, gand kenzoniri etre an eil ezel hag an ezel diveza :

Bod hynod / wiw glod eglwys

b) 116. *Ar gynghanedd lusk*, greet gand kenganerez diou glotenn a-ziabarz ; ar glotenn genta a vez sillabenn ar rann hag an eil a vez sillaben eil-diweza ar werzenn :

Caryat didwyll a grybwyllaf

II.— 117. Cynghanedd proest. Bez' ez eus ive daou seurt diouti.

a) 118. *Ar gynghanedd croes*. Kement kensonenn ez eus e-barz an ezel kenta a zo heñvel ouz re an eil ezel nemed ar re a zo e diwez an daou ezel :

Dall i'm eol / dy liw o'm cwsg

Yn wyrdd las liw / wrdd lwys lan.

b) 119. *Ar gynghanedd draws*. A-walh ez eo staga an daou ezel gand eur gensoniri hepken ~

o'r awr / i'th welais / 1 erioed

gwr a wnaeth llewyc'h or gorllewin

120. Pa 'n em ranna an tri rumm breton, eme an Ao. Loth, hag a-raog, e oa diou skwer gwerzennou ar hiz aneze e-touez ar re-mañ : an hini a oa azezet war ar hensonerez, hag an hini a oa azezet war ar henganerez. Hemañ a oa deut euz ar broiou a-ziavêz.

3. Ar henganerez en.Gwerzoniez an Amzer Greiz.

121. Ar Vreiziz, e-pad an Amzer Greiz, ha beteg ar 17ved kantved, da lared eo beteg ar mare ma oe kaillaret spered Breiz gand spered Bro-Hall, o-deus heuillet ar hiz koz, da vihanna hini ar gynghanedd lusg. Gweled a reer kement-se el levrou-mañ :

Burzud braz Jezuz, Buez Santez .Nonn, Buez Santez Barba, Heuriou brezonec, Melezour ar maro, Doctrin ar Christenien, hag en Nouelou koz, labouriou skrivet e-giz ar brezoneg kreiz.

122. Lezenn ar henganerez pe ar hlotennerez e-barz gwerzoniez ar brezoneg kreiz a oa anavezet fall bete diwez an XIXved kantved. An Ao. Ernault hag an Ao. Loth o-deus diskleriet al lezenn verr a reize ar hlotennerez er werzoniez-mañ. Setu-hi amañ :

123. *Ar zillabenn eil diweza euz ar werzenn a zo klotennet dalhmad gand hini ar rann-veur ; galloud a ra beza klotennet gand rannou all c'hoaz: :*

*ltron clouar, gwerc'hez Mary,
Duet guen eomp glan da Bethany.
Burzud braz Jezuz_*

*Dre compassion ouz an passion Roe deboner
Ez dle pep heny goelaff a devry nac eu mar fier.
Burzud braz, Jezuz*

124. Ar houblad diweza-mañ, ha meur a hini all, savet en heveleb giz a zo bet greet gante c'hwec'hadennou :

*Dre compassion
Ouz an passion*

*On Roe deboner
Ez dle pep beny
Goelaff a devry
Nac eu mar fier.*

Ha setu ar hlotennou a-ziabarz deut oll da veza klotennou a-ziadreñv.

125. Setu c'hoaz :

Pa deuas dayet **y Gabriel** plesant santel pa he guelas
Na fellas **pas** dan cas **astud** heb ober **brut** ha **saludas**
a zo deut da veza :

*Pa deuas dayet y Gabriel
Plesant santel pa he guelas
Na fellas pas dan cas astud
Hep ober brut ha saludas*

126. Setu c'hoaz :

*Nouel ! quenomp joausomp glan ! gand deboan breman
pobl an bet*

*Greomp meleudy dan map bihan a so bet deom ganet
deut da veza :*

*Nouel quenomp joausomp glan
Gant diboan breman pobl an bet
Greomp meuleudy dan map bihan
A so en bet man deom ganet.*

Ha setu e kavom c'hoaz amañ al lezenn heuillet mad.

127. Skwer all :

*Ha Pezr - quen buhan / pan clevas an can / an quoc a
canas -
A techas an ty / gant goelvan ha cry / pan em avisas*

a zo skrivet dre fazi, marteze :

*Ha Pezr - quen buhan
Pan clevas an can
An quoc a canas -
A techas an ty
Gant goelvan ha cry
Pan em avisas.*

Burzud braz Jezuz.

128. Eun esa euz an doare klotennerez-mañ a zo bet greet gand ar barz Taldir-Jaffrennou :

*War dreuzou eun ti dister ha disto,
Eur barz koz dinerz a gane gwerzio ;
Mez ouz e vouez **dous**, hepken laboused,
Demeuz an dremmwel, o tond, e weled.*

*Klevit o tregarn, en o daouarn kreñv,
Reun an Delenn Hlan, roet gand an neñv !
Breiz n'eo ket maro ! Brezizne gousko mui :
He mintin zo deut. Grit he meuleudi.*

129. Mad vefe d'ar Varzed helao¹ hag helavar adsevel ar hiz koz-mañ, eur hiz hag a zo gouest da rei lufr d'ar werzoniez vrezonég.

Notenn : Ganet e oa bet **Erwan Berthou** e Pleuvian e 1861, leh ma varvas e 1933. Bet greet gantañ meur a vicher. Skrivet e-neus kalz ken e galleg hag e brezoneg. Adembannet zo bet daou skrid gantañ dija : **Ostaleri Surat** (Brud Nevez n° 60) hag **En Bro-Dreger a-dreuz parkou** gand Mouladurioù Hor Yezh.

¹ helao : ?

